

ŞİDDETTEN UZAK BİR İSLÂMÎ CİHAD: SAİD NURSİ MODELİ*

Tuğba Türkoğlu **

Bediüzzaman Said Nursi üzerine yazılmış birçok akademik neşriyatta onun cihad perspektifine dair ne yazık ki çok az eser mevcut. Wesley Theological Seminary’de İslâmî ve Dinlerarası Çalışmalar bölümünde doçent doktor olan Salih Sayılğan’ın *An Islamic Jihad of Nonviolence: Said Nursi’s Model* ismiyle çıkan son kitabı bu alandaki boşluğu doldurmak için atılmış önemli bir adım niteliğinde. “Şiddetten Uzak Bir İslâmî Cihad: Said Nursi Modeli” şeklinde tercüme edilebilecek bu esere Sayılğan, günümüz dünyasında İslâm’ın fiziksel cihad ve kılıçla yayılan bir şiddet dini olduğu, hatta bir dinden ziyade politik bir ideoloji olduğu ve seküler bir çevre oluşturmaya izin vermeyip, Allah’ın rızasına uygun yaşamanın sadece şeriat yönetimi altında yaşamak manasına geldiğini dayattığı gibi üç büyük yanlış anlaşılmanın var olduğunu belirterek giriş yapıyor. Ana fikrini bu üç iddia temelinden ele alan Sayılğan, kitabının tezinin bu iddialara karşılık verecek İslâmî bir modelin var olduğu ve bunun çerçevesinin de Bediüzzaman Said Nursi tarafından çizilmiş olduğunu belirtiyor. Kitabı boyunca kapsamlı bir birincil ve ikincil kaynak kullanıma yer veren Sayılğan, ilgili yerlerde hem İslâmî hem de Batı kaynaklarına birlikte referans vererek analiz yelpazesini geniş tutuyor.

* Salih Sayılğan, *An Islamic Jihad of Nonviolence: Said Nursi’s Model*. Eugene, Oregon: Cascadebooks, 2019.136 sayfa.

** İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü doktora,
turkoglu92@gmail.com
Geliş Tarihi: 14.06.2019
Kabul tarihi: 24.06.2019
ORCID: 0000-0001-6997-1727

Kitabın birinci bölümüne tam da olması gerektiği gibi Said Nursi'nin hayatı ve Risale-i Nur'un hikâyesi ile başlayan Sayılğan, ilgili kısımların her ayrıntısını kronolojik olarak paylaşmak yerine Nursi'nin hayatı ve eserlerindeki cihad anlayışı ve pratiği bağlamında değerlendirilebilecek önemli noktalarını tarihsel referansların desteğiyle sistematik bir biçimde ele alıyor. Kitapla aynı ismi paylaşan ikinci bölümde ise, öncelikle cihadın İslâm düşüncesindeki yerini inceleyen Sayılğan, bir yandan Kuran, hadis, siyer ve Arapça terminolojiye dayandırdığı açıklamalarıyla okuyucuya doyurucu bir yaklaşım sunarken, bir yandan da cihada karşı geliştirilmiş mevcut menfî savlara yönelik cevaplar veriyor. Şehitlik kavramını da cihadın alt başlığı olarak inceleyen Sayılğan, onun da bahsi geçen kaynaklar temelinde yalnızca savaşta ölmek manasıyla kısıtlanamayacağını savunarak, hâlihazırdaki tüm iddialara karşı cihadın manasına dair daha geniş bir perspektif sunuyor.

Kitabın bel kemiğini oluşturan Nursi'nin cihad modeli meselesinde ise, birden fazla bölümlendirmeye giden Sayılğan, ilk olarak Nursi'nin cihad anlayışını onun müspet hareket metodu temelinden, müspet hareketin temelini de her meseleye karşı sahip olduğu müspet bakış açısı noktasından inceliyor. Nursi'nin cihad anlayışını maddi (outward) ve manevi (inward) olarak ayıran Sayılğan öncelikle, Nursi'nin manevi cihad anlayışının adımlarını, açtığı yolun temel taşları olan acz, fakr, şefkat, tefekkür olarak ele alıyor. Ardından bu manevi adımları gerçekleştirmek için Nursi'nin dört hatve modellediğini belirterek Nursi'nin manevi cihad teorisi ve pratiğine dair başarılı bir betimleme yapıyor. Ne var ki, kitabın başlığında da geçtiği üzere, bu noktada Nursi'ye atfettiği her iki cihad sınıfını da “şiddetten uzak cihad” (jihad of nonviolence) tanımının içine dâhil etmesi oldukça dikkat çekici. Bana kalırsa kitabın en

büyük kırılma noktasını Sayılğan'ın başından sonuna kadar sıklıkla kullanmayı tercih ettiği bu dayatıcı ve kısıtlayıcı tanımlama oluşturuyor. Zira Nursi'nin maddi cihat modelini anlattığı kitabın bundan sonraki bölümde, Nursi'nin bugüne dek kılıçla yapılmış cihadı İslâm'ın yayılış sürecinin bir vasıtası olarak reddetmese de, eski zamanlardaki vahşetin bir parçası ve bir şiddet (violence) olarak gördüğünü ve askeri cihadı kınayarak kendisini barışçıl bir pozisyona yerleştirdiğini ifade etmektedir. Oysa bu yaklaşım Nursi'nin *Risale-i Nur*'da geçen; cihadın hayr-ı kesir olup cihad sayesinde İslâm'ın küffârın istilasından kurtulduğu,¹ ayrıca hem İslâm'ın istiklalinin devamına hem de i'la-yı kelimetullahı vesile olduğunu düşündüğü ve bu bağlamda diyanetin bir gereği olarak gördüğü² şeklindeki görüşleriyle uyuşmuyor. Ayrıca, kitabın sunduğu bağlam ve aktarımda kullanılan kapsamsız üslup itibarıyla Nursi'nin şehitliğe dair görüşünü yalnızca ilim ehlinin ölümleriyle kısıtlamakta ve Nursi'nin bağlamsal olarak ifade ettiği Müslüman olmayanlarla ilgili görüşlerinin fazla ılımlı bir seviyeye çekerek birtakım diyalog faaliyetleri için kaynak oluşturduğunu ifade etmektedir. Nursi'nin konuyla alakalı

¹ “Elhasıl: Hayr-ı kesir için şerr-i kalil kabul edilir. Eğer şerr-i kalil olmamak için, hayr-ı kesiri intaç eden bir şer terk edilse, o vakit şerr-i kesir irtikâp edilmiş olur. Meselâ, cihada asker sevk etmekte, elbette bazı cüz'î ve maddî ve bedenî zarar ve şer olur. Fakat o cihada hayr-ı kesir var ki, İslâm, küffârın istilâsından kurtulur. Eğer o şerr-i kalil için cihad terk edilse, o vakit hayr-ı kesir gittikten sonra, şerr-i kesir gelir. O ayn-ı zulümdür.”

(Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, 12. Mektup (İstanbul: Söz Basım 2011, 73)

² “Eski zamandan beri istiklâl-i İslâmın bekâsı, hem kelimetullahın i'lâsı için, farz-ı kifâye-i cihâdî, o lâzıme-i diyanet, deruhte ile, kendini yekvücud-u vahdânî, İslâmın âlemine fedaya vazifedar, hilâfete bayraktar görmüş olan bu devlet, şu millet-i İslâm...” (Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*: Lemeat İstanbul: Söz Basım Yayın, 2008, 965)

izahının tamamına yer vermeden yalnızca savaşta ölen gayri müslimlerin de şehit olduğunu ifade ettiğini belirtmesi okuyucunun zihninde oldukça eksik ve dolayısıyla Nursi'nin ifadelerinden neredeyse tamamen uzak bir tasvir meydana getiriyor. Bununla birlikte, yine kitap boyunca ara ara Nursi'nin ana meselesinin politik İslâm olarak adlandırdığı şeriatla yönetilmek ile ilgilenmek olmadığını belirterek, kitabın en başında da ifade ettiği gibi Müslümanların şeriatla yönetilmek zorunda olmadığı görüşünü herhangi bir delillendirmeye gitmeden Nursi'ye atfetmesi fazlasıyla öznel bir yaklaşım. Kısaca, Sayılğan'ın kitabın başından itibaren yer yer ve son kısımda sıklıkla Nursi'nin maddi cihat anlayışı çerçevesinde yaptığı analizlerin genelinden çıkan çerçevede Nursi'nin yaygın İslâm geleneğinin dışına çıkmış modern ve ılımlı bir İslâm aydını olarak resmedildiğini düşünüyor ve bunun Nursi'nin *Risale-i Nur*'da aldığı pozisyonla oldukça çeliştiğini düşünüyorum. Bu haliyle kitap kendi ana fikrine sadık kalmış olsa da, Nursi'nin cihad modelinin analizini okuyucunun beklentilerini karşılayacak nitelikte bir derinlikte yapamadığı görülüyor. Zira söz konusu belirli bir şahsa ait bir modelleme yapılacaksa, herhangi bir seçiciliğe ve öznelliğe gitmeden meselenin her yönüyle ortaya konması akademik etik için oldukça elzem görünmektedir.